

Branka Kesegić
Alisa Martek
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

KNJIŽNICA HRVATSKOGA DRŽAVNOG ARHIVA JUČER, DANAS, SUTRA

UDK 026:930.25(497.5Zagreb)

Pregledni rad

Na temelju godišnjih izvješća Knjižnice Hrvatskoga državnog arhiva od 2002. do 2013., prikazom i analizom pojedinih segmenata knjižničnoga poslovanja u odnosu na raspoloživo knjižnično osoblje, istaknuta je važnost stručne kvalitete djelatnika koji svojim obrazovanjem, stečenim znanjima i vještinama mogu prepoznati i osigurati djelovanje i razvoj knjižnice ovisno o zahtjevima uprave Arhiva. Opisan je rad na nekoliko većih internih projekata Knjižnice HDA, koji su usmjereni na podizanje kvalitete knjižničnih usluga, tj. poboljšavanje dostupnosti informacija o knjižničnom fondu krajnjim korisnicima. Dane su smjernice daljnjega razvoja Knjižnice, koje uključuju produbljivanje obradbe, proširivanje informiranja korisnika, stalno stručno usavršavanje djelatnika te tješnju suradnju s drugim arhivskim odsjecima i upravom.¹

Ključne riječi: Knjižnica HDA, godišnja izvješća o radu, obradba knjižničnoga fonda, knjižnični djelatnici, 2002–2013.

Uvod

Knjižnica Hrvatskoga državnog arhiva (HDA) specijalna je knjižnica. Hrvatski standardi za specijalne knjižnice definiraju ih kao stručne organizacijske jedinice u sklopu javnih, mješovitih i privatnih poduzeća te obrazovnih i kulturnih, zdravstvenih, pravosudnih i drugih ustanova koje zadovoljavaju potrebe za knjižničnom građom i obavijestima, u prvom redu članova matične ustanove, i pomažu korisnicima da u stručnom i istraživačkom radu (unutar određenog spe-

¹ Autorice članka: mr. sc. Branka Kesegić, knjižničarska savjetnica, načelnica Knjižnice Hrvatskoga državnog arhiva od zime 2002. do ljeta 2008; mr. sc. Alisa Martek, knjižničarska savjetnica, načelnica Knjižnice HDA od jeseni 2008. do danas.

cijaliziranog područja) dobiju pouzdane obavijesti i primarne dokumente.² Specijalne knjižnice vrlo su raznorodne i mahom su u sastavu svojih matičnih ustanova. Po svojem su fondu znanstvene knjižnice, ali o njima skrbe različita ministarstva i/ili same ustanove osnivači. Jedan je od problema specijalnih knjižnica i u raznovrsnosti njihova financiranja: od onoga na budžetu nekoga ministarstva do onoga samo na budžetu matičnih ustanova.

Knjižnicu se često izjednačivalo, i još se izjednačuje, s prostorom i opremom, a zanemaruje se njezina informacijsko-obrazovna uloga. Specifičnost knjižničarskoga znanja često je nezamijećena u okruženju u kojem djeluje, jer knjižničari svoj posao obavljaju izvan vidokruga toga istog okruženja, iza scene.³ Smisao knjižničarstva nije samo prikupljanje, organiziranje i implementiranje građe već i omogućiti korisnicima da uz pomoć i poticaje pristupaju zabilježenim postignućima čovječanstva.

Svrha je rada da se, prikazom i analizom pojedinih segmenata knjižničkoga poslovanja u odnosu na raspoloživo knjižnično osoblje, istakne značenje stručne kvalitete djelatnika, koji svojim obrazovanjem, stečenim znanjima i vještinama mogu prepoznati i osigurati djelovanje i razvoj Knjižnice u različitim uvjetima i ovisno o zahtjevima uprave Arhiva. Segmenti knjižničkoga poslovanja za koje postoje brojni podatci bit će prikazani slikovno i tablično.

Rad se temelji na godišnjim izvješćima Knjižnice HDA od 2002. do 2013. Početkom promatranoga razdoblja započeto je nekoliko većih internih projekata, odnosno zadataka s kojima se Knjižnica suočila kako bi se pripremila polazišta za svoj daljnji razvoj. Projekti povezani s podizanjem kvalitete knjižničnih usluga, tj. poboljšavanjem dostupnosti informacija o knjižničnom fondu krajnjim korisnicima usmjereni su na:

1. omogućivanje *online* pretraživanja elektroničkoga kataloga Knjižnice HDA;
2. računalnu obradbu i omogućivanje pretraživanja serijskih publikacija (zbirke domaćih i inozemnih časopisa, novina te službenih publikacija);
3. reviziju knjižničkoga fonda uz revidiranje evidencije posuđene građe;
4. retrogradnu računalnu obradbu knjižne zbirke staroga dijela fonda, pretraživoga samo u abecednom katalogu na listićima (zbirke *Marulić*, *C-biblioteka*, *Opatička* i *Podrum*);
5. obradbu velike količine (nekoliko desetaka tisuća jedinica) različitih doniranih i otkupljenih zbirki.

² Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*. 5(1993), str. 12–14; novi Standardi za specijalne knjižnice, 2011. u postupku prihvatanja.

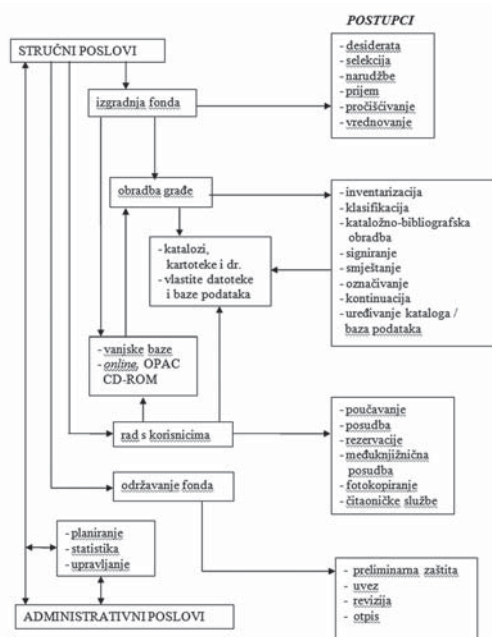
³ Goode, William J. The librarian : from occupation to profession. *Library quarterly* (Chicago) 31(1961), str. 306–320.

Knjižnična djelatnost

Osnovni zadatci knjižničarstva kao djelatnosti od posebne društvene važnosti, ostvarenje kojega je najočitiije u sadašnjim i budućim službama i uslugama za korisnike, određuju i unutarnji ustroj knjižnica i njihovo mjesto u knjižničnim sustavima i mrežama. Bez obzira na veličinu i vrstu određene knjižnice, njezin se unutarnji ustroj zasniva na dvama podsustavima, stručnom i administrativno-upravljačkom, te na njihovu međusobnom odnosu i odnosu knjižnice i njezina okruženja.⁴

Povijesno gledano, temeljni poslovi knjižnice bili su: nabava građe te njezino organiziranje i raspačavanje. U sadašnjosti ili bliskoj budućnosti, izvjesno je kako će se nabava građe razviti u licenciranje pristupa informacijskim izvorima, organiziranje građe u organiziranje metapodataka, a širenje informacija u poučavanje ljudi kako pristupiti i interpretirati informacije.⁵

Dijagram na Slici 1. podijeljen je na dva dijela, a prikazuje stručne poslove u knjižnici. Na lijevoj strani navedeni su stručni poslovi (izgradnja fonda, obradba građe, rad s korisnicima, održavanje fonda), dok desna strana pokazuje postupke za izvođenje stručnih knjižničarskih poslova.

Slika 1. Tijek stručnih poslova u knjižnici⁶

⁴ Tadić, K. *Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare*. Opatija : Naklada Benja, 1994. URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infobz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (12. 05. 2014).

⁵ Secor, J. R., Swords, D. A. Transforming the organization, part 2 strategy : moving beyond operational effectiveness. *Library Acquisitions : Practice & Theory* (New York ... etc.). 22(1998)4, str. 433-434.

⁶ Preuzeto iz Tadić, K. Nav. dj.

Budući da su specijalne knjižnice uglavnom knjižnice u sastavu, na knjižnično poslovanje velik utjecaj imaju uprave matičnih ustanova. Ni Knjižnica HDA nije iznimka. Tako se analizom godišnjih izvještaja Knjižnice HDA mogu uočiti obvezujuće smjernice uprave povezane s knjižničnim poslovanjem.

Oblikovanje knjižnične zbirke

Nastanak jedne arhivske knjižnice rijetko se povezuje s nekim određenim datumom ili posebnom odlukom. On se zbiva spontano i kroz duže razdoblje, a izraz je postupnoga sazrijevanja potrebe arhivskih djelatnika za izgradnjom specijalizirane knjižnične zbirke koja im omogućuje kontinuirani dotok informacija nužnih za izvršavanje poslova na sređivanju arhivskih fondova i zbirki, vrednovanju i izlučivanju arhivskoga gradiva te obradbi i posredovanju informacija o gradivu neposredno ili preko odgovarajućih obavijesnih pomagala.⁷ Oblikovanje knjižnične zbirke, njezina sustavna izgradnja i održavanje uključuje nabavu knjižne građe, reviziju knjižnoga fonda te izlučivanje i otpis nepotrebnih jedinica. Ti se elementi usko isprepliću i ponekad preklapaju s elementima obradbe pa ih je nužno spomenuti.

Nabava

Knjižnični fond nije statičan i potrebno ga je pažljivo, savjesno i neprestano dograđivati, imajući na umu potrebe korisnika. Opseg knjižničnoga fonda ovisi ponajprije o namjeni knjižnice, njezinu postojećem fondu i financijskim sredstvima kojima knjižnica raspolaže ne samo za neposrednu nabavu odabrane građe već i za njezinu obradbu, pohranu i čuvanje, uključujući dakako i osoblje i prostor koji je za to potreban.⁸

Na izgradnju zbirki arhivskih knjižnica velik utjecaj imaju njezini korisnici. Primarni korisnici imaju direktan utjecaj iskazivanjem svojih potreba za literaturom ili donacijom/prodajom svojih osobnih zbirki. Sekundarne, vanjske korisnike s arhivom i arhivskom knjižnicom povezuju dugogodišnja istraživanja i boravci u njima te želja za osobnim prinosom razvoju arhivske djelatnosti. Nabava građe vrši se kupnjom, razmjenom i darovanjem. Za arhivske knjižnice karakteristične su neke podvrste darovane građe, tj. zakonski primjerak,⁹ izdvajanje građe iz arhivskih fondova te ostavštine – donirane ili (rjeđe) otkupljene zbirke.

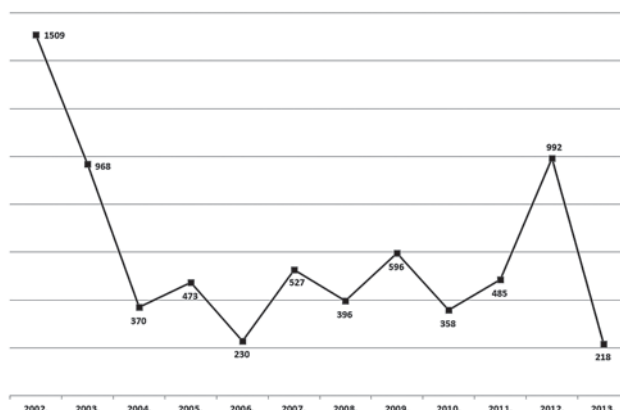
Na Slici 2. prikazani su skupni podatci nabave knjiga 2002–2013., ne razlučujući vrste nabave. Donacije su segment na koji knjižnice često ne mogu utjecati. Kako je broj zamijenjenih i kupljenih knjiga sličan, upravo je razlika u

⁷ Ranić, A. Izgradnja zbirke arhivske knjižnice. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 48(2005), str. 132.

⁸ Tadić, K. Nav. dj.

⁹ Prema članku 39. Pravilnika o korištenju arhivskoga gradiva korisnik je obavezan knjižnici arhiva gradivom kojega se koristio dostaviti po jedan primjerak svoga stručnoga ili znanstvenoga rada, odnosno knjige nastale na temelju korištenoga arhivskoga gradiva.

broju doniranih knjiga uzrok velikomu skoku 2002., tendenciji pada prinova od 2003. do 2006. te oscilacijama idućih godina. Godine 2012. kupljen je veći broj naslova povijesne tematike, a 2013. prepolovljen je poseban projekt Ministarstva kulture za nabavu knjižnične građe, tako da je broj kupljenih naslova manji.¹⁰

Slika 2. Nabava knjiga 2002–2013.

Nabava časopisa daleko je ujednačenija. Broj naslova koji se kupuju pažljivo je odabran¹¹ i nije velik, a ovisi o dodijeljenim sredstvima. Nadalje, u specijalnoj knjižnici u sastavu neke kulturne ustanove, poput Knjižnice HDA, valja istaknuti razmjenu časopisa koja uglavnom ide svojim ustaljenim ritmom: razmjenjuje se manje-više isti broj naslova. Ulogu razmjene časopisa radi nabave bitnih izdanja drugih ustanova isticao je još Ivan Bojničić (prvi urednik *Vjestnika Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva*) obrativši se 1900. vladi s molbom da odobri izdavanje časopisa, ističući koristi *stečenja mnogih velevažnih historičkih publikacija, koji bi ovaj Kr. Zemaljski arhiv primao u zamjenu za svoje glasilo od raznih učenih ovo i inozemnih društava i zavoda*.¹² Časopis je ubrzo u većem broju primjera zamijenjen s najpoznatijim svjetskim znanstvenim središtima u Beču, Münchenu, Berlinu, Torinu, Sankt Peterburgu, Beogradu, Brnu, Tokyju, Washingtonu i drugdje gdje je bio prihvaćen i priznat.¹³ Pregled stranih časopisa koji se primaju u zamjenu za *Arhivski vjesnik* donesen je taksativno 1966. Tako je vidljivo da je Arhiv dobivao više od 20 časopisa, što povijesne, što arhivističke tematike. Kroz dugi niz

¹⁰ Martek, A. *Nabava knjižnične građe u Knjižnici Hrvatskog državnog arhiva*. U: *Knjižnice kamo i kako dalje? : zbornik radova 13. dana specijalnih i visokoškolskih knjižnica*. Špac, V., Hebrang-Grgić, I. (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014., str 336.

¹¹ Kupuje se 6 ključnih arhivističkih časopisa, 2 časopisa s područja restauracije i 2 filmska časopisa.

¹² Bojničić, I. Naša zadaća. *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* (Zagreb). 1(1899), str. 3–8.

¹³ Pandžić, Miljenko. Uz 80. godišnjicu izlaženja Arhivskog vjesnika. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 23 (1981), str. 3–8.

godina taj se broj neprestano povećavao, osobito od 1995., kad u izdanju Arhiva počinje izlaziti i drugi časopis, *Fontes : izvori za hrvatsku povijest*. Danas Knjižnica HDA vodi razmjenu obaju časopisa te tako dobiva 89 naslova.¹⁴

Revizija

Prema čl. 2. Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe¹⁵ svaka je knjižnica dužna provoditi redovite revizije svojih fondova, ovisno o obimu građe. Knjižnica HDA, za koju se procjenjuje da posjeduje oko 160 000 jedinica građe, trebala bi provoditi reviziju svakih 10 godina, no sustavna revizija nije učinjena još od četrdesetih godina prošloga stoljeća.¹⁶ S obzirom na veličinu knjižničnoga fonda, Knjižnica je odlučila reviziju obaviti u etapama, tj. po zbirkama: stari fond, časopisi, službene publikacije, novine, fond obrađen prema UDK-u.

Započelo se s revizijom staroga fonda, i to zbog netransparentnosti podataka o starom fondu, koji se mogao pretraživati samo u katalogu na listićima. Osnovni alati za reviziju nisu postojali: u starim inventarnim knjigama nije naznačivana signatura, niti je postojao mjesni katalog. Kako su Knjižnici HDA bila dodijeljena dva djelatnika bez knjižničarskog obrazovanja, angažiralo ih se za prepisivanje (u Excelu) kataložnih listića staroga dijela fonda. Time su podatci o starom fondu dobili elektronički oblik te se stari katalog mogao staviti na mrežne stranice HDA i pretraživati, a datoteke su poslije korištene za reviziju građe in situ. Prepisivanje kataložnih listića trajalo je od proljeća 2008. do početka 2010., s ukupno 24 870 popisnih jedinica. Revizija staroga fonda odvijala se od lipnja 2009. do ljeta 2012: na svom mjestu pronađeno je 18 509 jedinica (74,4%), na drugim mjestima još 3407 (13,7%), dok 2954 (11,9%) jedinice nisu nađene. Da bi se dao konačan izvještaj revizije staroga dijela fonda, nepronadenu građu treba provjeriti na popisima prije otpisanih jedinica, u zbirci knjiga prenesenih u Kerestinec iz drugih prostorija HDA, te provjeriti moguće tiskarske pogreške prema raspoloživim starim inventarnim knjigama.

Neovisno o reviziji staroga fonda, ali također prema popisu u Excelu, gdje je prepisana rukom pisana inventarna knjiga, 2011. napravljena je revizija zbirke Plaški.

Kod revizije časopisa, službenih publikacija i novina treba istaknuti da su te zbirke knjižnične građe bile vrlo neujednačeno obrađene te da su do 2003. postojali samo popisi naslova domaćih i inozemnih časopisa, kartoteke časopisa i starih novina te inventarne knjige za dio časopisa. Na policama je pak građa bila vrlo pregledno i uredno složena prema spomenutim zbirkama, abecednim redom i

¹⁴ Martek, A. Nav. dj.

¹⁵ Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe, *Narodne novine*, 21(2002). URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/308262.html> (12. 05. 2014).

¹⁶ Kolarević-Kovačić, Ružica. *Povijest biblioteke Arhiva Hrvatske i njena uloga u suvremenim informacijskim sustavima : magistarski rad*. Zagreb, 1993, str. 95.

kronološki. Pretraživanje je bilo moguće zapravo samo pregledavanjem građe na policama; ručno pregledavanje kartoteka časopisa i novina davalo je točne podatke za građu pristiglu nakon 1995., dok prijašnja razdoblja nisu bila sasvim jasno obrađena. Stoga je Knjižnica HDA odlučila sustavno u Excelu popisati zatečene časopise, službene publikacije i novine, kako bi se omogućilo njihovo lakše pretraživanje. Kod popisivanja serijskih publikacija bitno je točno navesti numeričke podatke (volumen, broj, godinu), a bibliografski se podatci kopiraju, pa su takvi jednostavni popisi od 2003. povjereni privremenim djelatnicima (vježbenicima i ročnicima) bez knjižničarskog obrazovanja. Gotove datoteke bile su dostupne preko mrežnih stranica Arhiva, ali su se u potpunosti iskoristile tako što su se od kraja 2008. do 2011. priređivale i uvodile u bibliografsku bazu (ukupno je uvedeno 59 365 jedinica), čime se dobila znatna ušteda na vremenu obradbe.

Revizija fonda obrađenog u računalnom katalogu mnogo je manje zahtjevnija i odvija se prema zbirkama pojedinih vrsta građe. Tijekom rada na reviziji ustanovljeno je da su popisi u Excelu odličan predložak, pa su za daljnje revizije u taj program prebačeni podatci iz računalnoga kataloga. Tako su 2013. revidirane zbirka domaćih časopisa (preseljeni iz spremišta na Marulićevu trgu u Kerestinec) i zbirka novina na galeriji. Za razliku od staroga fonda, kod revizija računalno obrađenih zbirki uglavnom nije bila riječ o nepronadenim jedinicama, nego o naknadnom upisu jedinica koje nisu bile obrađene, a nalazile su se na policama (najčešće vraćene nakon popisivanja zbirke).

Poseban problem bila je neodgovarajuća evidencija posuđene građe koju je trebalo presložiti i revidirati. Kako je Knjižnica HDA imala na raspolaganju ročnike i vježbenike, 2003. započelo se s popisivanjem zadužene građe u bazu u Accessu. Do konca 2006. baza posudbe je završena, reversi presloženi, popis zaduženja distribuiran korisnicima za provjeru te većim dijelom revidiran.

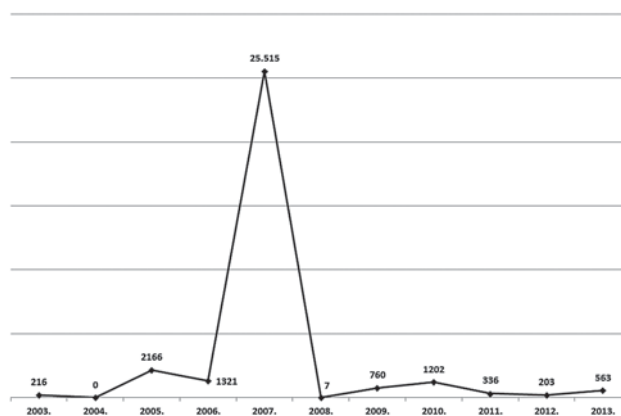
Otpis

Iako prema Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe otpis treba biti posljedica revizije, zbog nedostatka prostora i prenamjene spremišnih prostora u radne sobe djelatnika Knjižnica HDA bila je prisiljena slijediti nametnute odluke uprave te izlučivati i otpisivati građu. Počelo se 2004. s multiplikativnim, ali i građom koju je uprava držala nepotrebnom. Nekoliko zbirki nabavljenih u prijašnjim razdobljima kompletno je otpisano i dano drugim ustanovama. Primjerice, arheološka zbirka prof. dr. sc. Majnarić Pandžić, otkupljena 2003. i potpuno obrađena, početkom 2006. darovana je Odsjeku za arheologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Zatim, (zavičajna) zbirka Gradišćanskih Hrvata, koja se od sedamdesetih godina prošloga stoljeća godišnje dopunjavala osobno donošenim paketima, ali je bila samo djelomično obrađena, početkom 2009. darovana je Odsjeku za inozemnu Croaticu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

Na popisivanju (Excel), provjeri i tehničkoj obradbi (žigiranju i pakiranju) otpisanih jedinica najvećim su dijelom bili angažirani vježbenici i ročnici, tj. djelatnici bez knjižničarskih znanja, a prethodno su izbor obavili knjižničari i arhivisti.

Otpis se provodi u skladu sa spomenutim Pravilnikom: otpisana građa nudi se NSK-u, a zatim, preko društvenih mreža, svekolikoj javnosti. Ako ima više zainteresiranih za istu jedinicu, prednost imaju arhivske knjižnice, potom druge ustanove i na koncu pojedinci. Dosadašnja iskustva Knjižnice HDA u svezi s tim vrlo su dobra: uglavnom se sva otpisana građa podijeli drugim ustanovama, od čega znatan dio odlazi u arhivske knjižnice.

Kretanje otpisa (Slika 3) pokazuje da je najveći otpis bio 2007., s više od 25 500 otpisanih jedinica. Nakon toga se i dalje izlučivalo i otpisivalo, ali u daleko manjoj mjeri i uglavnom multiplikati.

Slika 3. Otpis knjižničnih jedinica 2002–2013.

Obradba knjižnične građe u Knjižnici HDA

Stručna obradba knjižnične građe obuhvaća formalnu (katalogizacija) i stvarnu (sadržajnu) obradbu. Obradba knjižnične građe zahtijeva knjižničarska znanja i podrazumijeva:

- katalogizaciju, tj. bibliografski opis koji se unosi za svaki naslov. U prošlosti se obavljala ručno, na kataložnim listićima, a danas isključivo u računalnom katalogu;
- sadržajnu obradbu, tj. klasifikaciju (dodjeljivanje brojčanih oznaka stručnih područja koja jedinica pokriva, u Knjižnici HDA koristi se Univerzalna decimalna klasifikacija – UDK) i predmetizaciju (dodjeljivanje jedne ili više tematskih oznaka izraženih prirodnim jezikom koje također prikazuju sadržaj jedinice). Klasifikacija i predmetizacija međusobno se dopunjuju i ponekad djelomično preklapaju;

- inventarizaciju, tj. evidentiranje knjižnične jedinice u ručno ili računalno vođenoj inventarnoj knjizi, gdje se svakoj fizičkoj jedinici dodjeljuje poseban broj, koji se i fizički upisuje na samu jedinicu. Danas je inventarna knjiga dio računalnoga programa i na početku svake godine izlista se inventarna knjiga za prethodnu godinu;
- signiranje, tj. dodjeljivanje signature, određivanje mjesta knjižnične jedinice na polici;
- tehničku obradbu, tj. žigiranje, stavljanje naljepnice sa signaturom i, po potrebi, uvez jedinice.

Automatizacija

Valja istaknuti da je računalna obradba u Knjižnicu HDA uvedena relativno rano za naše prilike, ponajprije zahvaljujući naprednim stavovima i nastojanjima mr. sc. Jasne Petric, voditeljice Knjižnice od 1994. do jeseni 2002., tj. prepoznavanju važnosti i potreba informiranja korisnika e-putem. Od 1995. u Knjižnici HDA koristio se knjižnični program Medved, prvi knjižnični softver u Hrvatskoj. Modularno koncipiran, podržavao je katalogizaciju (uz korištenje normativnih datoteka), inventarizaciju, pretraživanje, ispis kataložnih listića, ispis za potrebe izradbe Biltena prinova te izvoz podataka za pretraživanje preko mrežnih stranica. Kao i mnogi drugi pionirski programi, nije izdržao prilagođivanje sve zahtjevnijim tehnologijama te je polovicom 2006. zamijenjen suvremenijim knjižničnim programom, BiblioNET-om.

BiblioNET je integrirani sustav za upravljanje knjižnicama, koji omogućuje automatizaciju knjižničnoga poslovanja – obradbe i posudbe gradiva, pružanja usluga korisnicima, dokumentiranja i izvješćivanja i drugih aktivnosti knjižnica. BiblioNET je modularno programsko rješenje dizajnirano kroz Windows i Web korisnička sučelja, koja su međusobno povezana u jedinstveni funkcionalni i logički sustav. Windows korisničko sučelje namijenjeno je katalogizatorima i ostalim dje-latnicima koji rade u knjižnicama, a Web korisničko sučelje krajnjim korisnicima usluga knjižnice.¹⁷

Stručna obradba – katalogizacija

Stručna obradba u ovom radu uključuje: katalogizaciju, klasifikaciju, predmetizaciju i signiranje. To su stručni knjižničarski poslovi za koje su zaduženi diplomirani knjižničari. Inventarizaciju može obavljati i pomoćni knjižničar, osobito ako se odnosi na ručno vođene inventarne knjige, dok za tehničku obradbu nisu potrebna knjižničarska znanja. U daljnjem tekstu za pojam stručna obradba koristit će se izraz katalogizacija. Katalogiziraju se jedinice koje imaju vlastite naslove: knjige, serijske publikacije (časopisi, novine, službene publikacije), separati, članci,

¹⁷ URL: <http://www.avicena-software.hr/BiblioNET.htm> (12. 05. 2014).

e-mediji, muzikalije, karte itd. Vrijeme potrebno za katalogizaciju varira, jer formalna obradba starih knjiga (npr. na gotici ili nekom nesvjetskom jeziku, npr. mađarskom, kojih ima popriličan broj u Knjižnici HDA) ili publikacija sa skupova zahtijevaju više vremena za obradbu od, primjerice, autorske knjige na hrvatskom jeziku.

Prioritet je obradbe sva novonabavljena građa, a katalogizacija knjiga njezin najvažniji segment. U Tablici 1. pokazano je kretanje katalogizacije od 1995., tj. od početka računalne obradbe građe u Knjižnici HDA. Na poslovima obradbe do polovice 2006. bio je zadužen samo jedan diplomirani knjižničar. Od konca 2006. do 2008. obradba je bila slabija zbog angažiranosti svih djelatnika Knjižnice na popisivanjima za otpis, realizaciji otpisa i seljenju knjižnoga fonda. Međutim, već 2009/2010. obradba se znatno povećala, što se podudara s uključivanjem u katalošku obradbu knjižničarske savjetnice i diplomirane knjižničarke, prof. povijesti. Danas na katalogizaciji kontinuirano rade svi djelatnici Knjižnice s knjižničarskim obrazovanjem.

Katalogizacija časopisa, koja je počela 2007. prelaskom na novi knjižnični softver BiblioNET, intenzivirala se od 2009. do 2011 (obrađena je većina serijskih publikacija), da bi poslije bila znatno manja, jer se katalogiziraju samo naslovi koji se prvi put pojavljuju (Tablica 1). BiblioNET omogućuje i katalogizaciju različitih vrsta knjižnične građe odvojeno, što je također prikazano u Tablici 1.

Inventarizacija

Inventarizacija se dugi niz godina odnosila na inventarizaciju svih vrsta građe monografskoga tipa (knjige, separati itd.) te godišnjake, odnosno pojedina godišta serijskih publikacija. U Knjižnici HDA tako se radilo od njenih početaka do 1998. U Tablici 2. prikazani su broježani podatci od 1995. Od 1999. do 2006. uvode se posebne inventarne knjige za građu monografskoga tipa i posebne za godišta serijskih publikacija. Inventarna knjiga za godišta serijskih publikacija ručno se vodi do 2007. Inventarne knjige za svu građu monografskoga tipa od 2007. vode se isključivo računalno. Iako od 2009. inventarizacija slijedi katalogizaciju prema posebnim vrstama građe (pa se prema tomu mogu ispisati posebne inventarne knjige za separate, e-medije itd.), u Tablici 2. prikazani su podatci za sve vrste građe. Tablicom se željela istaknuti mogućnost posebne inventarizacije pojedinih sveščića (brojeva) serijskih publikacija, što je iznimno bitno za evidenciju cirkulacije (posudbe) te vrste građe. Od 2008. inventarizira se posebno svaki sveščić, a kao što je već spomenuto u odjeljku o reviziji, datoteke s popisanim sveščićima serijskih publikacija priredene su za uvoz u bibliografsku bazu. To je učinjeno u nekoliko navrata, zadnji put 2011. Valja napomenuti da inventarizaciju novih jedinica u BiblioNETu obavljaju isključivo stalno zaposleni djelatnici s knjižničarskim obrazovanjem.

Tablica 1. Katalogizacija 1995–2013.

	knjige, separati, e- mediji	knjige	sepa- rati	e-mediji	časopisi	članci	UKU- PNO po godini
1995.	850						850
1996.	2900						2900
1997.	1945						1945
1998.	2020						2020
1999.	1676						1676
2000.	1004						1004
2001.	1008						1008
2002.	1068						1068
2003.	1572						1572
2004.	2200						2200
2005.	1821						1821
2006.	979						979
2007.	549				105		654
2008.	617				248		865
2009.		1511	9		1652		3172
2010.		2382			1142		3524
2011.		2185	30	54	570	308	3147
2012.		1855	56	2	141	40	2094
2013.		1815	160		41	27	2043
UKUPNO po vrsti građe	20 209	9748	255	56	3899	375	34 542

Tehnička obradba i zaštita

Osim već spomenutoga fizičkog obilježavanja knjižničnih jedinica (žigovi, signature), u tehničku obradbu ulazi i uvezivanje, odnosno omatanje građe radi zaštite. To se uglavnom odnosi na zaštitu novina i drugoga osjetljivoga gradiva. Novine su se sustavno omatale tijekom popisivanja, 2007., a poslije prema potrebi. Građa velikoga formata u lošem stanju zaštićena je stavljanjem u posebne kutije.

Smještaj knjižničnoga fonda

Jedna od slabih točaka Knjižnice HDA jest smještaj knjižnične građe. Knjižnica kronično trpi zbog nedostatka prostora, što je kulminiralo 1994., kad se samo po položaju svjetiljke može zaključiti gdje strop, a gdje pod (Slika 4). Za usporedbu, na Slici 5. prikazan je dio knjižničnoga spremišta danas.

Tablica 2. Inventarizacija 1995–2013.

	knjige (knjige, separati, e- mediji...) i časopisi – godišta u inv. knj.	knjige (knjige, separati, e- mediji...) u inv. knj.	knjige (knjige, separati, e-mediji ...) samo u rač. kat.	časopisi – godišta u inv. knj.	časopisi – sveščići samo u rač. kat.	časopisi – sveščići uvoz iz Excela	UKUPNO po godini
1995.	1481						1481
1996.	2107						2107
1997.	1838						1838
1998.	5982						5982
1999.		1476		249			1725
2000.		994		241			1235
2001.		1330		287			1617
2002.		1508		344			1852
2003.		968		230			1198
2004.		1916		210			2126
2005.		757		199			956
2006.		214		128			342
2007.			766	177			943
2008.			797		156	5709	6662
2009.			1744		832	31 359	33 935
2010.			2764		2810	14 050	19 624
2011.			3190		1687	8247	13 124
2012.			2802		1704		4506
2013.			2420		1229		3649
UKUPNO po vrsti građe	11 408	9163	14 483	2065	8418	59 365	104 902

Osim toga, građa se vrlo često mora (la) premješati i seliti, čime se nepotrebno, a nerijetko i nepopravljivo oštećivala. Na Slici 6. prikazana je dužina (u metrima) građe koja se godišnje preselila, ne računajući normalno razmicanje fonda zbog priliva građe. Naime, nakon 1996., kad je Knjižnica HDA dobila veći dio spremišta na 4. etaži s galerijom, knjižnični je fond idealno bio okupljen na jednom mjestu, donesen, vjerovalo se konačno, s drugih lokacija, gdje su uvjeti bili lošiji nego u zgradi na Marulićevu trgu. Problem je bio što je to spremište bilo prolazno radi pristupa dizalu, koji su osim arhivskih djelatnika koristili i različiti majstori.

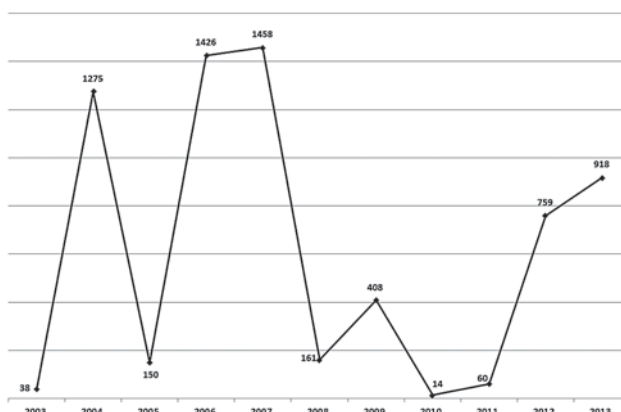

Slika 4: Zagušeno knjižnično spremište 1994.

Slika 5: Spremište Knjižnice HDA 2013.

Zbog naknadnih restauratorskih radova, počevši od restauracije galerije, dio fonda već se prije 2002. morao privremeno izmjestiti – u kompaktuse u podrumu, Malu čitaonicu, dvorišne prostorije itd. Nakon 2004., čak i prije konačnoga vraćanja na galeriju, morali su se osloboditi kompaktusi, pa se dio fonda opet selio. Nadalje, zbog prenamjene spremišnoga prostora Istok¹⁸ 2006., za iseljeni je fond Knjižnici dodijeljeno neuređeno spremište u Kerestincu, dio kojega je naknadno (nakon što je fond Knjižnice HDA tamo bio smješten) pregrađen i namijenjen drugim korisnicima. Prilikom svakoga seljenja Knjižnica je napravila plan i dinamiku premještanja, vodeći računa da se izmjesti fond koji se ne traži često, a da »živi fond« (knjige obrađene u računalnom katalogu, tzv. zbirka UDK i domaći časopisi) ostane u spremištu. Međutim, u ljeto 2013. iz spremišta na Marulićevu trgu moralo se zapakirati i iseliti sve osim zbirke UDK.

Slika 6. Izmještanje knjižnične građe u dužnim metrima 2002–2013.

¹⁸ O preseljenju knjižnične građe 2006. izvijestila je bivša djelatnica Knjižnice HDA: Ranić, A. Vrednovanje i izlučivanje knjižnične građe u knjižnici Hrvatskog državnog arhiva (8. studenog 2006–12. svibnja 2007.). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 50(2007), str. 175–179.

Ipak, uza sve navedene probleme oko smještaja građe, Knjižnica HDA ponosno može pokazati jedan reprezentativni prostor, galeriju Velike čitaonice, projekt koji je na inicijativu bivšega ravnatelja započeo početkom 2007. Iako galerija još nije do kraja uređena, dosad je oblikovano nekoliko zbirki, koje su osmislile i uredile voditeljice i djelatnice Knjižnice uže specijalizirane za određena područja:

- zbirku arhivističke literature uredila je arhivistica – stručni suradnik u Knjižnici, koristeći metodu vrednovanja knjižnične građe *Conspectus* te razradila detaljniju klasifikaciju za smještaj knjiga; tu su i najvažniji arhivistički časopisi;
- zbirku pomoćnih povijesnih znanosti, zbirku literature povezane s crkvom te, najopsežniju, zbirku povijesne literature uredila je diplomirana knjižničarka – specijalist, koja je također razradila detaljniju klasifikaciju za smještaj knjiga; tu je i nekoliko bitnijih časopisa s područja povijesti te časopisa crkvene tematike;
- zbirka službenih publikacija: sadržava službene publikacije na razini države od polovice 19. do kraja 20. stoljeća;
- zbirka referentne literature (enciklopedije, rječnici, atlasi itd.) još nije riješena, ali je građa zbog specifičnoga formata uočljiva.

Djelatnici Knjižnice HDA

Knjižničarski poslovi ne bi mogli biti obavljani bez djelatnika, njihovih znanja i kompetencija.¹⁹ Podatke o djelatnicima Knjižnice HDA kroz njezinu povijest nalazimo u magistarskom radu mr. sc. Ružice Kolarević-Kovačić²⁰ (voditeljice Knjižnice od 1978. do 1993). Valja naglasiti da su se o Knjižnici od njezinih početaka brinuli ravnatelji te djelatnici Arhiva. Knjižnica je zapravo ovisila o njihovom obrazovanju i znanju, odnosno o želji da pripomognu radu ne samo istraživača nego i samih arhivskih djelatnika.²¹ U nekim slučajevima, osobito u početku, u svezi s naba-
vnom politikom, razmjenom i međuknjižničnom posudbom, ta je tvrdnja zaista odražavala širinu duha prijašnjih ravnatelja Arhiva i nesebičnu želju za kumuliranjem zabilježenoga znanja i njegovom diseminacijom. Nažalost, u poslijeratnom su se razdoblju pokazale slabosti pojedinih uprava, te se, unatoč činjenici da je Arhiv dijelio zgradu s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom (NSK) više od 80 godina, nisu uvažavala dostignuća knjižničarske struke, koja se upravo tada naročito razvijala. Ta se negativna strana odražavala na Knjižnicu ponajviše u svezi s brojem djelatnika i njihovim zaduženjima,²² a u novije vrijeme sa smještajem knjižničkoga fonda (dislo-

¹⁹ Martek, Alisa. *Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru Knjižnice Hrvatskog državnog arhiva*. *Arhivski vjesnik* (Zagreb) 52(2009), str. 174.

²⁰ Kolarević-Kovačić, R. Nav.dj.

²¹ Kolarević-Kovačić, R. Nav.dj., str. 111.

²² Isto, str. 112.

ciranost spremišta i njihova prolaznost te česte odluke o seljenju većih dijelova fonda), oblikovanjem knjižnične zbirke (inzistiranje na izlučivanju građe koja nije obrađena, uz istodobne odluke o neselektivnom preuzimanju doniranih i/ili otkupljenih zbirki) i tek manjim dijelom u svezi s načinom rada i samostalnosti Knjižnice (ukidanje prostora za neposredan rad s korisnicima).

Od 1936. do 1994. u Knjižnici je stalno zaposlena barem jedna osoba knjižničarske struke, uz povremenu pomoć arhivskih djelatnika. U tom su razdoblju u Knjižnici radile 3 knjižničarke, svaka dugi niz godina, što je, uz fizičku nazočnost NSK-a i svakidašnje kontakte s kolegama knjižničarima, svakako utjecalo na dosljednost u radu i uređenje Knjižnice HDA u skladu s pravilima knjižničarske struke. Nakon iseljenja NSK-a 1995/1996., Arhiv dobiva na raspolaganje cijelu zgradu na Marulićevu trgu 21, a Knjižnica HDA dobiva novi prostor. Otvoreno je novo radno mjesto pa od 1995. u Knjižnici rade dvije diplomirane knjižničarke. Od 1997. uz njih je stalno zaposlena i pomoćna knjižničarka, pa je time ustanovljena osnovna kadrovska jezgra Knjižnice, koja je odlično mogla obavljati tekuće knjižnične poslove, ali nije bila dovoljna za druge segmente knjižničnoga poslovanja.

Potkraj 2002. Knjižnica dobiva voditeljicu koja je inzistirala na provođenju nekoliko većih projekata nužnih za približavanje fonda Knjižnice krajnjim korisnicima i njezin daljnji razvoj, a koje postojeća 3 djelatnika nisu mogla obaviti. Također je ustanovljeno da za neevidentiranu građu svakako treba načiniti strukturirane popise, što u većini slučajeva u tadašnjem programu za obradbu bibliografskih jedinica nije bilo moguće, spretno ili vremenski isplativo, ali za što se moglo koristiti Excel ili Access.

Na inicijativu Knjižnice za provedbu navedenih projekata kao pomoć u Knjižnici odobrava se angažman više mladih ljudi vještih u radu s računalom, ali ne nužno s knjižničarskim znanjima (studenti na praksi, ročnici na služenju civilnoga vojnog roka, vježbenici koji dolaze u Arhiv, volonteri, pa i honorarni djelatnici). Tako su od 2003. do 2006. u Knjižnici pomagali ročnici (izmijenilo ih se 9); od 2003. do 2010. vježbenici i volonteri (3 arhivista i 1 knjižničar); 2003. i 2012. studenti na praksi (2 arheologije, 10 arhivistike, 5 knjižničarstva); 2003. i 2006. honorarni djelatnici (24).

Knjižnica 2006. dobiva još jedno radno mjesto za diplomiranoga knjižničara, na koje 2010. dolazi diplomirana knjižničarka i profesorica povijesti. Polovicom 2007. jedna knjižničarka odlazi iz Knjižnice, a polovicom 2008. dolazi nova načelnica, orijentirana prema elektroničkim izvorima i suvremenim oblicima informiranja korisnika s iskustvom u primjeni novih informacijskih tehnologija te poznavanjem problema i osobitosti specijalnih knjižnica. Valja istaknuti da je prepoznata važnost povezivanja arhivističke i knjižničarske struke, tako da je od konca 2002. u Knjižnici nazočan i arhivist s barem osnovnim znanjima iz knjižničarstva: najprije kao privremena pomoć, a od kraja 2006. kao stalno radno mjesto arhivista–stručnoga suradnika u knjižnici. Radno mjesto pomoćnoga knjižničara 2007. zamijenjeno je stalnim radnim mjestom arhivskoga tehničara.

Danas Knjižnica ima 5 djelatnika: 3 djelatnice knjižničarske struke (2 knjižničarske savjetnice i jednu diplomiranu knjižničarku) te 2 djelatnika arhivske struke (arhivisticu–stručnu suradnicu u knjižnici i arhivskoga tehničara). U djelatnicima s knjižničarskim obrazovanjem specijaliziranih za arhivistiku, povijest, elektroničke izvore i suvremene oblike informiranja, specijalno knjižničarstvo te dugogodišnjim iskustvom u organizaciji rada u specijalnoj knjižnici, Knjižnica HDA ima upravo idealnu kadrovsku kombinaciju za uspješno vođenje cjelokupnoga knjižničnog poslovanja i rješavanje svih zadataka.

Struktura djelatnika u Knjižnici HDA

Kako bi se mogli obrazložiti ostvareni rezultati rada Knjižnice od 2002. do 2013., slijede tablični prikazi strukture djelatnika u Knjižnici u tom razdoblju. Nakon Tablice 3. s navedenim kategorijama stalnih i povremenih djelatnika Knjižnice (dane su kratice za njihova zvanja/zanimanja te označeno ima li pojedina kategorija knjižničarska znanja i/ili obrazovanje) slijedi strukturirani prikaz osoblja Knjižnice HDA po godinama (Tablica 4). U obje su posebno istaknute kategorije kod kojih nisu neophodna knjižničarska znanja.

Tablica 3. Zvanja i zanimanja djelatnika u Knjižnici HDA

kratica	zvanje / zanimanje u Knjižnici HDA	knjižničarska znanja
ASK	arhivist – stručni suradnik u knjižnici	x
AT	<i>arhivski tehničar</i>	
AV	<i>arhivist – vježbenik ili volonter</i>	
DK	diplomirani knjižničar	x
DKS	diplomirani knjižničar specijalist ²³	x
G	<i>germanist</i>	
H	<i>vanjski honorarni djelatnik</i>	
KS	knjižničarski savjetnik	x
KV	knjižničar – vježbenik	x
PK	pomoćni knjižničar	x
R	<i>ročnik</i>	
SAP	<i>student arheologije i arhivistike na praksi</i>	
SKP	student knjižničarstva na praksi	x
VK	viši knjižničar	x

²³ Diplomirani knjižničar – specijalist radno je mjesto napravljeno prema arhivistu – specijalistu, no ono ne postoji u valjanoj Uredbi o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama. Uredba je prolazila kroz mnoge promjene, a zadnja je verzija objavljena u Narodnim novinama, 51(2014), dostupna na mnogim portalima. Za potrebe ovoga članka konzultirali smo pročišćenu uredničku verziju na portalu <http://www.propisi.hr/print.php?id=3049> (12. 05. 2014).

Tablica 4. Prikaz osoblja Knjižnice HDA po godinama 2002–2013.

godina	voditelj	diplomirani knjižničar	diplomirani knjižničar	diploimirani knjižničar	pomoćni knjižničar / arhivski tehničar	arhivist – stručni suradnik u knjižnici	vježbenici / volonteri	ročni	studenti na praksi	honorarni djelatnici
2002.	1 DK (6 mj) 1 KS (2 mj)	1 DKS		1 PK	1 AKS (1 mj)					
2003.	1 KS	1 DKS		1 PK	1 AKS (6 mj)			1 R (2 mj) 2 R (0,5 mj)	2 SAP (po 70 sati) 10 SAP (po 10 sati) = 1,5 mj	1 H za inv. Zbirke Radica (1,5 mj)
2004.	1 KS	1 DKS		1 PK			1 AV (3 mj) 1 KV (6 mj)	1 R (6,5 mj) 1 R (8 mj) 1 R (1 mj)		
2005.	1 KS	1 DKS		1 PK (6 mj)	1 AKS (6 mj)		1 AV (6 mj) 1 KV	1 R (6,5 mj) 1 R (7 mj) 1 R (4 mj)		
2006.	1 KS	1 DKS	1 DK (4 mj, 75% bolovanje) = 1 mj			1 AKS	1 AV (3 mj) 1 KV (8 mj)	1 R (4 mj)		23 H za popisivanje u spr. Isok (100 dana po 32 sata dnevno = 19,2 mj)
2007.	1 KS	1 DKS (7 mj.)	1 DK (50% bolovanje) = 6 mj	1 AT (8 mj)	1 AKS		1 AV (1 mj)			
2008.	1 KS (8 mj.) 1 VK (4 mj.)	1 KS (4 mj)	1 DK (50% bolovanje) = 6 mj	1 AT (35% bolovanje) = 8 mj	1 AKS (6 mj) 1 G (6 mj)		1 AV (1 mj)			
2009.	1 VK	1 KS	1 DK (75% bolovanje) = 3 mj	1 AT (30% bolovanje) = 8 mj	1 AKS (4 mj) 1 G		1 AV (6 mj)			
2010.	1 VK	1 KS	1 DK (100% bolovanje) 1 DKS (4 mj)	1 AT	1 AKS 1 G (4 mj.)					
2011.	1 VK	1 KS	1 DKS	1 AT	1 AKS					
2012.	1 VK	1 KS	1 DKS	1 AT	1 AKS				5 SKP (po 60 sati) = 1,8 mj	
2013.	1 KS	1 KS	1 DKS	1 AT	1 AKS					

Iz Tablice 4. vidljivo je da su tijekom godina i stalni i povremeni djelatnici (iz različitih kategorija pomagača) boravili u Knjižnici od nekoliko tjedana do godine dana, a godišnje se izmijenilo više osoba.

Za svakoga novog pomagača, ma koliko jednostavan bio posao što ga je obavljao, bilo je potrebno određeno vrijeme za edukaciju (usmene upute te izradbu detaljnih pisanih postupovnika), što nije zanemarivo.

Ostvareni rezultati prema raspoloživim djelatnicima Knjižnice HDA

Osim grafikona kojima su pokazana kretanja pojedinih segmenata knjižničnoga poslovanja, postignuti rezultati mogu se prikazati kao brojčani pokazatelji obavljenih poslova po godinama i raspoloživih djelatnika s ili bez knjižničarskih znanja, što obuhvaća različite segmente poslovanja (stupci) te broj i strukturu djelatnika tijekom više godina (Tablica 5).

Tablica 5. Brojčani prikaz obavljenih poslova u Knjižnici HDA 2002–2013. uz broj djelatnika

godina	katalog.	invent.	popis	otpis	revizija	selidbe	djel.SA	djel.BEZ
2002.	1068	1852					2,75 (5)	
2003.	1572	1198	4167	216		38	3,5 (4)	0,5 (16)
2004.	2200	2126	15 424			1275	3,5 (4)	1,5 (4)
2005.	1821	956	11 145	2166		150	4 (4)	2 (4)
2006.	979	342	61 366	1321		1426	3,75 (5)	2,2 (25)
2007.	654	943		25 515		1458	3 (4)	0,75 (2)
2008.	865	953	7182	746		161	2,3 (5)	1,25 (3)
2009.	3172	2576	19 381	760		408	2,6 (4)	2,16 (3)
2010.	3531	5574	884	1202		14	3,3 (5)	1,3 (2)
2011.	3149	4877		336	12 245	60	4 (4)	1 (1)
2012.	2094	4506		203	25 437	759	4,15 (9)	1 (1)
2013.	2043	3649		563	14 537	918	4 (4)	1 (1)

Legenda (broj jedinica odnosi se na sve vrste građe, zbog čega su moguće razlike u odnosu na prethodno prikazane podatke):

- katalog.* broj katalogiziranih naslova;
invent. broj inventariziranih jedinica (primjeraka);
popis broj popisanih jedinica; *otpis* broj otpisanih jedinica;
revizija broj revidiranih jedinica;
selidbe broj dužnih metara preseljene građe;
djel.SA prikazuje broj djelatnika s knjižničarskim znanjima: podebljani čovjek/godina, a u zagradi stvarni broj različitih osoba;
djel.BEZ prikazuje broj djelatnika bez knjižničarskih znanja: podebljani čovjek/godina, a u zagradi stvarni broj različitih osoba;

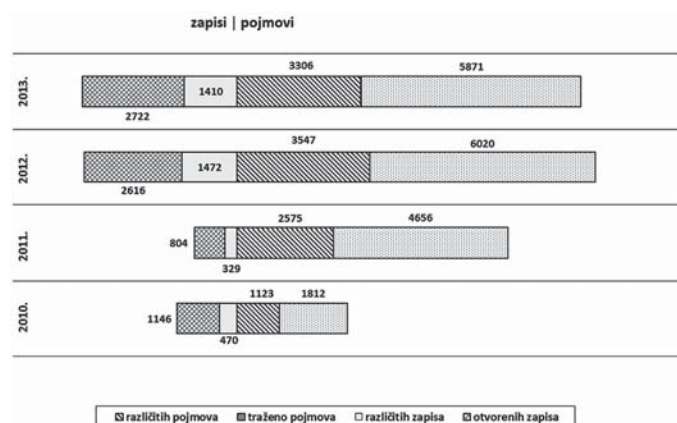
Zbog lakšega praćenja učinka većega broja djelatnika iz pojedinih kategorija korišten je pojam *čovjek/godina*, gdje je prema trajanju boravka svih osoba iz pojedine kategorije (prema Tablicama 3. i 4) izračunato koliko bi to godina rada iznosilo za jednoga djelatnika s ili bez knjižničarskih znanja.

Na podatke u Tablici 5. odražavaju se, prema naglascima na različitim segmentima knjižničnoga poslovanja, odluke uprave. Tako se može, s obzirom na veći broj raspoloživih djelatnika bez knjižničarskih znanja, uočiti najveći broj popisanih i otpisanih jedinica od 2003. do 2007., kad se intenzivno radilo na popisivanju/revidiranju serijskih publikacija i na reviziji evidencija posuđene građe. Polovicom promatranoga razdoblja, a prema odlukama uprave o izlučivanju velike količine doniranih i otkupljenih knjižnih zbirki iz spremišta Istok zbog prenamjene prostora, naglasak je bio na njihovu popisivanju, izlučivanju i otpisu. Posebno iskače 2006. s više od 61 000 popisanih jedinica, uz 25 neknjižničara koji čine tek 2,2 čovjek/godina, što ukazuje na odličnu organizaciju posla za koju su zaslužni djelatnici Knjižnice sa stručnim knjižničarskim obrazovanjem. Katalogizacija je najslabija 2007., ali je tada najveći broj otpisanih jedinica i najveći broj preseljene građe, uz tek 2 djelatnika bez knjižničarskih znanja (odnosno 0,75 čovjek/godina). Iz toga je vidljivo da su knjižničari morali u većoj mjeri raditi na poslovima za koje nije neophodno stručno knjižničarsko obrazovanje. Nakon 2009. u fokusu knjižničnoga poslovanja bila je revizija i retrogradna obradba s bitnim povećanjem u odnosu na prethodno razdoblje, tako da u knjižničnom sustavu BiblioNET danas ima više od 100 000 jedinica.

Informiranje korisnika i korištenje knjižničnoga fonda

Svrha izradbe svih vrsta kataloga (onih na listićima i računalnih) jest informirati korisnike o građi koju knjižnica posjeduje i time im približiti zabilježeno znanje. U ljeto 2002. završeno je spajanje 4 kataloga koji su prikazivali stari fond (zbirke *Marulić*, *C-biblioteka*, *Opatička* i *Podrum*) u jedinstveni abecedni katalog na listićima, koji je, zbog listića iz različitih razdoblja Knjižnice HDA te onih pisanih prema različitim pravilima, čak i rukom, sam po sebi arhivalija. Prvotna namjera bila je dopunjavati ga i listićima tiskanim iz računalnoga kataloga, no iako je taj posao započet, ubrzo je zaustavljen zbog neekonomičnosti i drugih prioriteta u Knjižnici.

Važnije je bilo što prije omogućiti *online* pretraživanje računalnoga kataloga (do 2006. to je Medved, a od 2007. BiblioNET). Već od 2003. pretraživanje računalnoga kataloga Knjižnice HDA bilo moguće na intranetu HDA, a od 2005., zahvaljujući uključivanju Knjižnice u Sustav znanstvenih informacija u sklopu Skupnoga kataloga knjižnica društvenih znanosti. BiblioNET je od 2009. pretraživ preko mrežnih stranica HDA, a od 2010. mogu se pratiti i pristupi korisnika BiblioNETu. Na Slici 7. prikazani su pristupi BiblioNETu: s desne strane osi traženi pojmovi (ukupni broj i broj različitih pojmova), a s lijeve strane pregledani/otvoreni zapisi (ukupan broj pregledanih, tj. otvorenih zapisa i broj različitih zapisa). Vidljivo je da broj pristupa stalno raste.

Slika 7. Pristupi BiblioNETu 2010–2013.

Već spomenutim prepisivanjem kataložnih listića u Excelu i stavljanjem te datoteke na mrežne stranice Arhiva, Knjižnica je omogućila *online* pretraživanje osnovnih bibliografskih podataka toga dijela fonda.

Kako bi se korisnici informirali o novopristigloj građi, Knjižnica HDA od 2003. kontinuirano izrađuje mjesečni *Bilten prinova*. Do 2009. fotokopirali su se sadržaji časopisa i izrađivao se *current contents*. Mape sa *current contentom* bile su dostupne korisnicima u Korisničkoj službi. Do 2006. on se e-poštom distribuirao djelatnicima HDA, a nakon toga bilo je zamišljeno da bude dostupan na mrežnim stranicama Arhiva. U tu je svrhu Knjižnica od 2009. do 2012. radila i *e-current contents* (umjesto kopiranja sadržaji su se časopisa skenirali). Nažalost, iako je ta usluga Knjižnice HDA imala izvrstan odjek kod korisnika, posebno vanjskih, nije uključena u novu koncepciju mrežnih stranica Arhiva.

Osim osiguravanja mrežno dostupnih informacija o fondu, Knjižnica aktivno radi i na mrežnoj dostupnosti same građe. Knjižnica je 2006. inicirala uključivanje *Arhivskoga vjesnika* u portal hrvatskih znanstvenih časopisa Hrčak,²⁴ s mogućnošću pretraživanja po bibliografskim podacima i podacima o sadržaju. Časopisi uključeni u Hrčak dostupni su s cjelovitim člancima. Knjižnica HDA digitalizira i objavljuje na Hrčku i druga periodička izdanja HDA,²⁵ ali i drugih arhiva.²⁶ Knjižnica je 2012. inicirala izradbu mrežne stranice *Arhivskoga vjesnika*²⁷ na sustavu *Open Journal System* (OJS), gdje se unose stari brojevi i radovi. Kako je

²⁴ URL: <http://hrcak.srce.hr/arhivski-vjesnik> (12. 05. 2014).

²⁵ Fontes, URL: <http://hrcak.srce.hr/fontes> (12. 05. 2014) i Narodna starina, URL: <http://hrcak.srce.hr/narodna-starina> (12. 05. 2014).

²⁶ Martek, A., Šute, S., Katić Piljušić, M. *Digitalizacija i zaštitno snimanje u knjižnicama hrvatskih državnih arhiva*. U: Radovi 45. savjetovanja »Arhivska služba u informacijskom okruženju«, Umag, 19.–21.10.2011. Babić, S. (ur.). Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2012., str. 141–149.

²⁷ URL: <http://arhivskivjesnik.arhiv.hr> (10. 05. 2014).

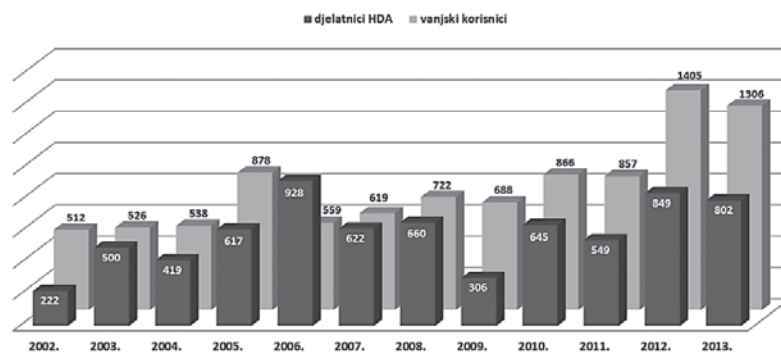
omogućena sinkronizacija s portalom Hrčak, stare je radove potrebno unositi samo jednom. U planu je izradba mrežne stranice i za časopis *Fontes*.

Svakidašnji rad djelatnika Knjižnice s korisnicima uključuje i informiranje te pretraživanje za korisnike, stoga je velika šteta da Knjižnica trenutno nema odgovarajući prostor za tu namjenu.

Znatne napore Knjižnica ulaže u informiranje korisnika o mogućnostima i uslugama Knjižnice te u edukaciju korisnika i kolega o izvorima informiranja i snalaženja u sve složenijem mrežnom okruženju. Ti segmenti djelatnosti Knjižnice osobito su naglašeni u novije doba aktivnim sudjelovanjem knjižničara na skupovima arhivističke i knjižničarske zajednice, objavljivanjem u stručnim i znanstvenim časopisima i zbornicima, izvještavanjem i prikazivanjem različitih segmenta rada te redovitim održavanjem edukativnih radionica.

Korištenje – cirkulacija knjižničkoga fonda

Korištenje knjižničkoga fonda može se pratiti prema evidenciji cirkulacije (posuđenih i vraćenih jedinica). Slika 8. prikazuje kretanje posudbe djelatnika HDA u odnosu na vanjske korisnike. Vidljiv je porast posudbe kod obje kategorije korisnika, što povezujemo s boljom informiranošću i mogućnošću *online* pretraživanja i pronalaženja potrebne građe.

Slika 8. Korištenje knjižničkoga fonda 2002–2013.

U svezi s korištenjem knjižničkoga fonda od vanjskih korisnika treba spomenuti i Referentnu zbirku u Velikoj čitaonici.²⁸ Ta se zbirka naime periodično revidira i oblikuje prema rezultatima analize zahtjeva vanjskih korisnika. Tako je, primjerice, publikacijski niz od 41 knjige, *Verlustliste des 1. Weltkrieges (Gubitci u 1. svjetskom ratu)*, kako bi se izbjeglo suviše oštećivanje građe zbog učestale uporabe, 2007. iz spremišta premješten u Referentnu zbirku.

²⁸ Šute, S. Sređivanje referentne zbirke u Velikoj čitaonici Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 51(2008), str. 395–404.

Smjernice razvoja

Kako je jedna od glavnih zadaća svake knjižnice posredništvo između znanja koja prikuplja, obrađuje i pohranjuje te krajnjih korisnika, svakako treba osigurati što brži i lakši protok informacija o tim znanjima te pristup samim dokumentima u kojima su znanja sadržana. Knjižnica taj put usmjerava kroz nekoliko uporišnih točaka:

1. pojačati analitičku obradbu časopisa, tj. sustavno obrađivati članke u časopisima i zbornicima, pogotovo onima starijega datuma koji se ne nalazi u katalozima drugih knjižnica;
2. kvalitetno digitalizirati gradivo tipično za arhivske knjižnice, npr. starije službene publikacije;
3. nastaviti rad na izradbi različitih bibliografija kao vrlo bitnoga sekundarnog izvora informacija;
4. intenzivirati suradnju Knjižnice i sveučilištâ aktivnim predavanjima studentskoj populaciji radi njihove edukacije te pripreme za cjeloživotno učenje i samostalno snalaženje u različitim izvorima;
5. inzistirati na prostoru za neposredan rad s korisnicima, čime bi se omogućilo analiziranje zahtjeva i kvalitetnije pretraživanje uz konkretnu pomoć i savjete knjižničara;
6. rad Knjižnice učiniti što transparentnijim kroz stručno i znanstveno djelovanje, sudjelovanje na domaćim i inozemnim skupovima te kroz detaljne izvještaje i postupovnike za pojedine segmente knjižničkoga poslovanja;
7. inzistirati na uočljivijem prostoru Knjižnice i njezinih izvora informacija na mrežnim stranicama Arhiva;
8. aktivno surađivati s arhivskom zajednicom oko izradbe i korištenja prihvatljivoga pojmovnika i postojećih tezaurusa za područje arhivistike, a s knjižničarskom zajednicom oko proširivanja i osuvremenjivanja UDK-a za područje arhivistike radi što kvalitetnije sadržajne obradbe knjižničkoga fonda;
9. intenzivirati rad na suradnji i povezivanju svih arhivskih knjižnica u Hrvatskoj te pojačati i proširiti suradnju s arhivskim knjižnicama u inozemstvu;
10. ustrajati na stalnom stručnom usavršivanju djelatnika Knjižnice te na valoriziranju postignutih rezultata.

Zaključak

U knjižničarskoj je zajednici česta usporedba knjižnice sa živim organizmom koji raste i razvija se, o čem se brinu stručno obrazovani djelatnici, koji trebaju koordinirano djelovati s matičnom ustanovom. Izostanak te koordinacije u

Hrvatskom državnom arhivu doveo je do postupnog urušavanja sustava i zagušenja prostora.

Za sređivanje takvoga stanja bilo je potrebno nekoliko desetljeća potpunog angažmana voditelja i djelatnika Knjižnice HDA. Prikazano je razdoblje 2002–2013., jer su na raspolaganju bila iscrpna godišnja izvješća te treba istaknuti važnost takvih izvješća. U posljednjih dvanaest godina Knjižnica je zahvaljujući kompetencijama, profesionalnosti i upornosti svojih djelatnika te uz – u nekim segmentima poslovanja veće, a u nekima manje – razumijevanje uprave, postigla stvarno odlične rezultate.

Opisan je rad na nekoliko dugoročnih projekata sređivanja Knjižnice HDA, prepoznatih i osmišljenih početkom promatranoga razdoblja:

1. omogućeno je *online* pretraživanje elektroničkoga kataloga;
2. proveden je glavni dio revizije staroga knjižničnog fonda te je revidirana evidencija posuđene građe;
3. računalno su obrađene serijske publikacije i omogućeno je i njihovo pretraživanje;
4. intenzivno se radi na retrogradnoj obradbi knjižnih zbirki staroga dijela fonda, a njegovo pretraživanje donekle je omogućeno stavljanjem datoteka kataložnih listića na mrežne stranice Arhiva;
5. stare donirane i otkupljene zbirke, iako popisane pri seljenju fonda, još čekaju na sustavnu obradbu.

Nadalje, Knjižnica aktivno prati i sudjeluje u suvremenim kretanjima u knjižničarskoj i arhivističkoj zajednici te digitaliziranjem građe osigurava ne samo mrežno dostupne informacije o svom fondu nego krajnjem korisniku omogućuje da na bilo kojem mjestu koristi važnu i vrijednu građu. Elektronički dostupna građa ne samo što se nimalo ne oštećuje čestim korištenjem nego, širenjem znanja, dobiva na vrijednosti.

Valja istaknuti da kataložna obradba nije samo formalni opis publikacije već je tek sadržajno obrađena knjižnična jedinica relevantna informacija krajnjem korisniku, a taj posao mogu i trebaju obavljati obrazovani knjižničari. Pokazano je da se korištenje Knjižnice HDA povećava s povećanjem obrađenoga fonda.

Otvaranje Arhiva javnosti svakako treba uključiti i Knjižnicu, jer ona nije statična jedinica koja slaže i posuđuje knjige, niti izolirani odsjek Arhiva. Ona je aktivna informacijska jezgra komplementarna arhivskim odsjecima, koja korisnicima pomaže u rješavanju njihovih zahtjeva i potreba.

Literatura

Bojničić, I. Naša zadaća. *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva* (Zagreb). 1(1899), str. 3–8.

Goode, William J. The librarian : from occupation to profession. *Library quarterly* (Chicago). 31(1961), str. 306–320.

Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete* (Zagreb). 5(1993), str. 12–14.

Kolarević-Kovačić, R. *Povijest biblioteke Arhiva Hrvatske i njena uloga u suvremenim informacijskim sustavima : magistarski rad*. Zagreb 1993.

Martek, A. *Nabava knjižnične građe u Knjižnici Hrvatskog državnog arhiva*. U: *Knjižnice kamo i kako dalje? : zbornik radova 13. dana specijalnih i visokoškolskih knjižnica*. Špac, Vesna, Hebrang-Grgić, Irena (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014., str. 329–338.

Martek, A. Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru Knjižnice Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 52(2009), str. 171–182.

Martek, A., Šute, S., Katić Piljušić, M. *Digitalizacija i zaštitno snimanje u knjižnicama hrvatskih državnih arhiva*. U: *Radovi 45. savjetovanja »Arhivska služba u informacijskom okruženju«*, Umag, 19. – 21. 10. 2011. Babić, S. (ur.). Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2012., str. 141–149.

Ranić, A. Vrednovanje i izlučivanje knjižnične građe u knjižnici Hrvatskog državnog arhiva (8. studenog 2006.–12. svibnja 2007.). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 50(2007), str. 175–179.

Ranić, A. Izgradnja zbirke arhivske knjižnice. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 48(2005), str. 131–143.

Secor, J. R., Swords, D. A. Transforming the organization, part 2 strategy : moving beyond operational effectiveness. *Library Acquisitions : Practice & Theory* (New York, etc.). 22(1998)4, str. 431–438.

Šute, S. Sređivanje referentne zbirke u Velikoj čitaonici Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 51(2008), str. 395–404.

Tadić, K. *Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare*. Opatija : Naklada Benja, 1994. URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (12. 05. 2014).

Uredba o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama, *Narodne novine* (Zagreb). 51(2014). URL: <http://www.propisi.hr/print.php?id=3049> (12. 05. 2014).

Summary

CROATIAN STATE ARCHIVES LIBRARY YESTERDAY, TODAY, TOMORROW

Based on the annual reports of the CSA Library in the period 2002-2013, the authors present and analyze particular segments of library management and processes in relation to the available library staff. The emphasis has been put on the importance of the quality of Library employees who can, due to acquired knowledge and skills recognize and provide activities for development of the Library in different conditions that depend on the requirements of the Archives' management. Several major internal projects of the CSA Library have been described, related to improving the quality of library services and availability of information to the Library end users. Guidelines for further development of the Library include deepening of cataloguing processes; broadening information available to users; permanent vocational training of the library staff; need for closer cooperation with other CSA departments and management.

Keywords: CSA Library; annual reports; library processing; library staff; period 2002-2013.